

Dějiny a doba postfaktická

Eseje, úvahy, glosy

Igor Lukeš

maraton

m

Dějiny a doba postfaktická

Dějiny a doba postfaktická

Eseje, úvahy, glosy

Igor Lukeš

Praha 2022

maraton

© Igor Lukeš, 2022

© Maraton, 2022

ISBN 978-80-88411-04-8

OBSAH

I. Amerika a její prezidenti

„Vítězství“ senátora McCaina

a triumf americké politické kultury / 11

Obama po výprasku od voličů aneb

kdo ve Washingtonu hledá přítele, ať si pořídí psa / 13

Obama: truhlář, nebo geometr? / 18

Obama a Trump / 22

Tribun zapomenutých obětí globalizace:

Donald Trump v Bílém domě / 26

Když se dva hádají... / 32

Dvě mouchy v Trumpově čaji s královnou / 37

Nadějné vyhlídky prezidenta Trumpa / 41

Trumpův ukrajinský telefonát zatřásl

s Amerikou víc než Muellerova komise / 47

Veličenstvo Trump / 53

Amerika nad propastí – v roce 1860 a dnes / 61

II. Rusko a Putin

Ukrajina / 69

Navalnyj: poslední kritik Vladimira Putina / 74

III. Češi a stát

Kdo zničil habsburský stát / 85

Problémy meziválečného Československa
a jejich ozvěny dnes / 95

Česká republika: Hamlet střední Evropy / 106

Osamělost sebestředného státu / 114

Proč jsou Češi euroskeptici / 119

IV. Studená válka

Poslední Stalinova kořist / 127

Berlínská zeď a Kennedyho rande s Chruščovem / 133

Před třiceti lety se stal ve střední Evropě zázrak / 138

V. Špioni a tajné služby

Udavači: od Sabiny přes gestapo k Havlově zelináři / 151

Pravda jako nástroj zla / 156

Špionáž: hra pro grázly? / 163

VI. Politika, ideje a ideologie

Kolik stojí dnešní války / 169

Kdo nemá zdroje v zemi, musí je mít v hlavě

– a nakonec vyhrává / 174

Kdo jsou dnešní extremisté: studenti, nebo Wall Street? / 179

Marxismus jako droga Murti-Bing / 185

Marxův Kapitál / 190

Epilog

Česká porevoluční kocovina / 197

Ediční poznámka / 219

I. AMERIKA A JEJÍ PREZIDENTI

„VÍTĚZSTVÍ“ SENÁTORA MCCAINA A TRIUMF AMERICKÉ POLITICKÉ KULTURY

Když pozdě večer přistupoval k mikrofonu, usmíval se, ale bylo vidět, jak je strašně unaven. Ve dvaasedmdesáti letech, z nichž pět a půl strávil v mučírnických komunistického vězení v Hanoji, nebylo vůbec divu. Po několika prvních slovech už zase zněl rozhodně. Američtí voliči, řekl John McCain, promluvili jasnou řečí a o výsledku voleb není pochyb. A pak přišlo to hlavní: „Před malou chvílí jsem měl tu čest říci senátoru Baracku Obamovi, že mu gratuluji k jeho zvolení příštím prezidentem země, kterou oba milujeme.“

Po dvou letech neúprosných bojů o hlasy voličů tohle bojovníka McCaina jistě muselo bolet. Ještě ale nekončil. Nejdřív vyjádřil svou soustrast nad úmrtím Obamovy babičky, která se doslova jen o pár dnů nedožila vítězství svého vnuka. „Naše víra,“ řekl McCain, „nás učí, že odpočívá v přítomnosti svého stvořitele a je hrdá na toho dobrého muže, kterého pomáhala vychovat.“ Porážení Obamův rival se pak vrátil k politice. Máme oba své názory a v řadě věcí se lišíme. Uznal, že některé rozdíly zůstávají, ale „já udělám všechno pro to, abych mu pomohl dostat nás přes překážky, které před námi stojí. Chci, aby všichni Američané včetně těch, kdo dali svůj hlas mně, senátoru Obamovi nejen blahopřáli, ale aby našemu budoucímu prezidentovi věnovali svou dobrou vůli a nejlepší úsilí...“ Svůj krátký projev McCain zakončil

výzvou k hledání kompromisních řešení mezi protichůdnými názory. Smyslem všeho snažení musí být to, abychom zemi odevzdali dětem a vnukům v lepším stavu, než v jakém jsme ji sami dostali.

John McCain, syn a vnuk amerických admirálů, námořní pilot s mnoha rády, absolvent elitní námořní akademie, po čtvrt století senátor Spojených států a mnohonásobný milionář, utrpěl těžkou porážku. Porazil ho člověk o pětadvacet let mladší, o kterém před dvěma lety téměř nikdo nic nevěděl. Je to sirotek, který v politice začínal bez prostředků a konexí, a je to černocho, kterého by ještě v polovině 19. století McCainovi předci mohli „vlastnit“ jako otroka. A přesto v sobě McCain našel sílu a slova vyjádřit přesně to, co od něj země čekala. Verdikt voličů přijal s pokorou, která je částečně zakotvena v upřímné náboženské víře. Byl to triumf americké politické kultury.

Jako většina amerických voličů, i já jsem dal svůj hlas Baracku Obamovi; z jeho vítězství jsem se radoval. Radost nad úspěchem mého kandidáta šla ale ruku v ruce s obdivem k osobním kvalitám jeho poraženého republikánského vyzyvatele McCaina.

OBAMA PO VÝPRASKU OD VOLIČŮ ANEB KDO VE WASHINGTONU HLEDÁ PŘÍTELE, AŽ SI POŘÍDÍ PSA

Barack Obama se stal 44. prezidentem Spojených států po těžkých volbách, při kterých mu lidé na celém světě fandili. Uměli si totiž představit, že to bylo vydřené vítězství a že jeho cesta do Bílého domu byla složitá.

Tak složitá, že to přesahuje i bujnou fantazii. Mladý Obama s maminkou jako dítě cestoval třetím světem a později vyrůstal u mírně rasistické bílé babičky. Přesto se dostal nejdříve na Kolumbijskou univerzitu v New Yorku a pak na právnickou školu Harvardu. Seděl v posluchárně vedle spolužáků, z nichž mnozí se tam dostali proto, že jejich ambiciózní rodiče jim od dětství platili drahé doučovací hodiny, jejichž jediným cílem byla právě tato škola. Když se Laurence H. Tribe, profesor ústavního práva, vrátil večer domů po prvním semináři s novými studenty, řekl své manželce, že má v ročníku budoucího prezidenta Spojených států. Myslel tím Baracka Obamu.

Když 20. ledna 2009 nový prezident vstoupil do Bílého domu, už jen to, že se nejmenoval George Bush, stačilo k celosvětové popularitě. Hned u vchodu na něj ale čekaly problémy: zhroucení finančních trhů, hrozící kolaps firem, které dosud symbolizovaly moc amerického průmyslu (General Motors, Ford) a Wall Streetu (AIG, Lehman Brothers), dvě války bez vojenského řešení a úbytek

pracovních příležitostí, nemluvě o jiných problémech jako globální oteplování, Írán, rostoucí ruská arogance, možný kolaps Pákistánu, nepředvídatelně iracionální Severní Korea a otazník nad politickými důsledky hospodářského růstu Číny.

Navíc si Obama do Bílého domu přinesl plný kufr volebních slibů. Byl tam závazek odejít z Iráku, vyhrát a stáhnout se z Afghánistánu a zavřít vězeňský tábor v Guantánamu. Na domácí frontě slíbil, že sníží daně 95 procentům poplatníků a nezmění nebo mírně zvýší daně jen domácnostem s výdělkem větším než 250 000 dolarů ročně; skutečné zvýšení se mělo týkat jen dvou procent nejbohatších Američanů. K tomu si Obama přidal ještě takovou maličkost: všeobecné zdravotní pojištění. O tohle se postupně pokoušeli prezidenti Roosevelt, Johnson a Clinton; všichni odešli s prázdnou. Zejména Clinton na tomhle poli utrpěl bolestnou porážku.

A nakonec závazek nejtěžší. Obama slíbil, že ve Washingtonu změni k lepšímu způsob, jakým spolu demokraté a republikáni jednají. Řekl, že nahradí starý destruktivní systém něčím, co bude založeno na spolupráci obou partnerů. Slíbil, že obě strany přivede k rozumu pomocí kompromisů tak chytře formulovaných, že je oba rivalové s radostí přijmou jako vzájemně prospěšné.

Můžeme uzavřít: Obama přišel do Bílého domu s dvěma hlavními cíli. Za prvé chtěl protlačit Kongresem nové a kontroverzní programy a za druhé slíbil zcivilizovat washingtonský *modus operandi* a nahradit taktiku spálené země spoluprací, z níž oba protivníci vyjdou s pocitem vítěze.

Tyto dva cíle se v politickém světě vzájemně vylučují. Velké programy mají vždy velké nepřátele a lze je prosadit jen politickou silou a až po porážce oponentů, tedy těch, jejichž dobrou vůli prezident toužil získat. Obama se do téhle slepé uličky dostal hned na začátku svého prezidentování a zcela vědomě. Nepřišel

totiž do Washingtonu jako hrající trenér demokratů, ale jen jako jejich fanoušek, který byl zároveň vždy ochoten ocenit i dobrou hru protivníka.

Řečeno jinak: Obama se ve Washingtonu chtěl zalíbit; nepřišel vyhrát. Usadil se proto poblíž politického středu, kde se demokraté prolínají s republikány. Věřil, že o demokraty bojovat nemusí, protože je má jisté, a že republikány se mu postupně podaří získat. Jak už to v životě chodí, žádné republikány si nezískal, ale ztratil mnoho demokratů.

Dobrou ukázkou této politické hrubky byl boj o zdravotní pojištění. Obama spolu s demokratickými kongresmany mohl svou představu pojištění prosadit silově tak, že by republikánské protivníky přehlasovali. Návrh zákona mohl Bílý dům a demokraté v Kongresu nejdříve zformulovat, hned si ho zčerstva odhlasovat – třeba i bez jediného hlasu republikánů – a dát ho Obamovi na stůl k podpisu. Znamenalo by to ovšem jít proti vůli republikánů, předpokládalo by to mít chuť je politicky porazit.

Prezident se rozhodl jednat jinak. Chtěl totiž na tomhle případu ukázat, jak lze demokraty a republikány dotlačit k přijatelnému kompromisu. Za každou cenu si totiž přál, aby zdravotní pojištění bylo výsledkem spolupráce obou stran. Ve snaze toho dosáhnout Obama republikánům v Kongresu v řadě zcela zásadních bodů ustoupil v naději, že si tím návrh zákona o zdravotním pojištění získá jejich podporu. Ukázalo se, že přes všechny – i zásadní – ústupky ani jeden republikán pro návrh tohoto zákona nehlasoval, ale naopak proti němu hlasovali někteří demokraté právě proto, že byl ochuzen o své centrální komponenty.

Když Obama převzal klíče od Bílého domu, zdál se nadlidsky vysoký. Během bitvy o zdravotní pojištění se ale před očima veřejnosti scvrkával do země. Původně geniální řečník najednou ztratil hlas a nebylo ho slyšet. Když se blížilo vyvrcholení, vyrazil

párkrát před veřejnost, ale mluvil tak diplomaticky a neslaně nemastně, že nikdo nevěděl, co vlastně chce říct.

Zatímco se politici v Kongresu hádali, v zemi se dál nezaměstnanost držela těsně pod deseti procenty, a přitom se blížily volby. Bílý dům si evidentně zadělal na porážku, která též přišla. Během jednoho listopadového večera roku 2010 prezident Obama a demokraté ztratili alespoň 62 křesel, a tím i většinu ve Sněmovně reprezentantů. Zákon o zdravotním pojištění je už sice ratifikován, ale čekají ho nesčetné soudní tahanice a jeho budoucnost zůstává v řadě států nejistá. Z celé věci pro Obamu plyne, že prosazovat zákony není totéž co vládnout.

Ale pozor! Volební porážka v listopadu neznamená, že Obama ztratil naději na další čtyři roky v Bílém domě. Navzdory chybám je dnes jeho postavení v očích voličů solidnější, než tomu bylo v případě Reagana a Clintona ve stejné době jejich vlády, a přesto oba bez problémů vyhráli podruhé. Voliči v roce 2010 byli starší a konzervativnější než ti, kteří volili před dvěma lety. Obama si bude muset znovu jejich hlasy zasloužit. Bude muset opustit svůj pohodlný pelíšek v politickém středu, hrdě si natáhnout svůj demokratický dres a ukázat, co dovede.

Bude též záležet na Kongresu. Mitch McConnell, jeden z troglodytů mezi kongresmany, prozradil, že po volbách jeho hlavním úkolem bude zvrátit Obamovy dosavadní úspěchy a zablokovat všechny další. Nebude to mít jednoduché. Dosud se republikáni mohli do Obamy pohodlně strefovat, neměli totiž žádnou zodpovědnost, protože prezident i Kongres patřili demokratům. Teď ale politická moc bude patřit oběma stranám a z toho plyne spolupodpovědnost za stav země. Pan troglodyt bude muset nejen kritizovat, ale i vládnout.

Obamovo nedávné vítězství se smlouvou START naznačuje, že se jeho situace možná začíná zlepšovat. Tuhle dávno podepsanou

dohodu si někteří republikánští senátoři vybrali jako politické kladivo na prezidenta. Pokusili se o repetici bojů o SALT v dobách prezidenta Cartera. Když ale na podporu současné dohody s Rusy vystoupil nejen Obama, ale i George Bush, Henry Kissinger, George Shultz a Condoleezza Riceová, Kongres ji schválil.

Americká veřejnost by totiž netolerovala, kdyby se z národního zájmu udělal politický fotbal.

OBAMA: TRUHLÁŘ, NEBO GEOMETR?

Která z amerických univerzit je tou nejprestižnější? Pro někoho je to Harvard, jiný přísahá na Yale, Princeton, Stanford nebo MIT. Americká vojenská akademie West Point tenhle problém nemá. Je ve své kategorii v zemi jediná, a tím pádem bezkonkurenčně nejlepší. Jako vojenskou základnu ji vybral pro její strategickou polohu nad údolím řeky Hudson v roce 1778 generál George Washington a opevnil ji plukovník (později generál) Tadeusz Kościuszko. Vojenskou akademii tam založil prezident Thomas Jefferson. Na jejím štítu jsou tři slova: „služba, čest, vlast“ a tyhle zásady berou kadeti a jejich profesori smrtelně vážně už 212 let.

Kdo Ameriku nezná, si jen stěží dokáže představit, kolik nádherné mytologie ta dvě magická slova evokují: West Point. Absolventi patří do elitní skupiny lidí. Z jejich řad vyšli prezidenti, guvernéri, senátoři, velvyslanci, kapitáni průmyslu a astronauti. A hlavně generálové, kterých si vážil celý svět: Douglas MacArthur, George S. Patton, Dwight D. Eisenhower a Omar Bradley.

Bílý dům už týdný dopředu naznačoval, že prezident Barack Obama ve West Pointu promluví při vyřazování absolventů a že to bude příležitost pro důležitou formulaci principů americké zahraniční politiky. Všichni to brali vážně už jen proto, že měl mluvit právě na tomhle téměř posvátném místě. Obama tam už jednou byl, v roce 2009. To byla ale jiná doba. V Bílém domě se teprve zabydloval, Spojené státy zažívaly nebezpečnou ekonomickou

krizi a do Afghánistánu se právě chystalo dalších třicet tisíc vojáků. Teď byla situace přesně opačná: Obama je už v úřadě pět let, americká ekonomika se výrazně zlepšila, z Iráku Američané odešli úplně a z Afghánistánu se stahují. Zároveň ale došlo k ruské okupaci Krymu, v Sýrii pokračuje vraždění civilistů a pokus o mírová jednání mezi Izraelci a Palestinci zkolaboval. Bylo se tedy na co těšit.

Ve středu 28. května 2014 se prezident postavil před 1064 zbrusu nových důstojníků, tisíce jejich rodinných příslušníků a televizní kamery; nikdo ani nedutal. Když ale domluvil, ukázalo se, že to bylo mnoho povyku pro nic. Celý stadion domodra promrzlých lidí – mnozí přišli do překvapivě chladného počasí v košilích s krátkými rukávy – na něco zásadního čekal marně. Obama neřekl téměř nic nového. Místo aby promující absolventy projevem inspiroval, utápěl se v trivialitách a lacině odstřeloval názory, kterým dnes může věřit jen zpozdilec.

Projev byl postaven na třech pilířích, třech interpretacích světa kolem nás. Podle prezidenta jsou prvním pilířem názory izolacionistů. Věřící, že krize téměř kdekoli mimo americký kontinent nemají co dělat se zájmy Spojených států a Washington by je měl sledovat, ale nevměšovat se do nich. Není vůbec divu, řekl prezident a v tom měl pravdu, že po válkách v Afghánistánu a Iráku má americká veřejnost vojenských pseudořešení až po krk, a přiklání se tedy k těm, kdo by teď chtěli Ameriku proměnit v pevnost, která se vůči okolnímu světu uzavře.

Zcela opačný pohled na svět mají podle prezidenta intervenzionisté. Ti vidí svět plný číhajících nebezpečí a skoro na všechna by měly Spojené státy aktivně reagovat, často i ozbrojenou silou. Varují, že pokud bude Washington krize kdekoli ve světě ignorovat, jejich nebezpečí vzroste, protože nečinnost Washingtonu agresora utvrdí v představě, že k cíli vede bezuzdné násilí,

ne vyjednávání a diplomacie. (Prezident tu možná nechtěně popisoval chování britsko-francouzských usmiřovačů Adolfa Hitlera ve třicátých letech.)

Obama uznal, že obě názorové skupiny mají na své straně legitimní argumenty. Je jasné, že tzv. válka proti terorismu, kterou americké veřejnosti vnutili neokonzervativci George W. Bush a Dick Cheney, byla katastrofálním omylem. Některé krize ale není možno ignorovat; prezident zmínil krizi v Sýrii, která se může přelít přes hranice do sousedních států. Je ovšem otázkou, jak se k situacím tohoto typu postavit. Spojené státy mají ozbrojené síly, kterým nikdo nekonkuruje. Jejich použití, řekl prezident, ale není vždy tím nejchytřejším řešením. Síla nemůže být hlavním komponentem americké zahraniční politiky za všech okolností. „To, že máme k dispozici nejlepší kladivo,“ řekl Obama vítězně, „ještě neznamená, že každý problém je hřebík.“

Když úspěšně odmítl zjednodušené koncepty izolacionismu a intervencionismu, nadešla konečně chvíle, aby prezident Obama představil svůj, tedy třetí pilíř. A tady nastalo zklamání. Čekali jsme konkrétní reakci na Putinův *anšlus* Krymu nebo na čínské hrozby vůči Japonsku a Vietnamu. Místo toho nám pan prezident naservíroval tohle: „Spojené státy použijí ozbrojenou moc, třeba i jednostranně, pokud to budou vyžadovat naše hlavní zájmy.“ A co k nim patří? Životy amerických občanů, obrana území Spojených států a bezpečnost našich spojenců. Kdo tyhle banality prezidentovi do projevu napsal, by si měl najít jiné zaměstnání.

Na Obamově projevu byla překvapující jen jeho prázdnota a odtrženost od reality. Není divu, že neokonzervativci se do svého protivníka pustili, ještě než z West Pointu za vlažného potlesku stačil odejít. Podle nich je prý Obama nejslabším prezidentem naší doby. Já si myslím, že je naopak jedním z nejlepších, ale s touto řečí propadl.

Aristoteles poznamenal v *Etice Nikomachově*, že truhlář a geometr přistupují k pravému úhlu každý jinak: truhlář ho používá k výrobě nábytku, zatímco pro geometra je to abstrakce. Politik musí být truhlářem, ne geometrem. Obama nám ve West Pointu dal hodně zjednodušený úvod do teorie mezinárodních vztahů, zatímco my jsme čekali, že se dozvíme, jak se Západ pod vedením Spojených států postaví Putinově agresi!

Obamův projev ve West Pointu byl promarněnou příležitostí. Prezident se teď bude muset se svou zahraniční politikou vrátit do truhlářské dílny a nabídnout konkrétní činy, zejména vůči Rusku a Číně, protože abstrakce do Bílého domu nepatří.

OBAMA A TRUMP

Scéna první

Je středa odpoledne 18. ledna 2017 a do konce úřadu prezidenta Baracka Obamy zbývají už jen dva dny. Právě probíhá jeho poslední tisková konference v Bílém domě. Je to opravdová *tour de force*. Prezident se ukazuje jako virtuos politicko-ekonomických problémů naší doby, ale zároveň dokáže se svými posluchači navodit komorní, skoro intimní atmosféru. Před publikem je uvolněný, mluví potichu, na tváři mu občas probleskne úsměv. Když se ho zeptají, co si myslí o Donaldu Trumpovi, odpoví, že jediným koncem světa je – konec světa. Hned ale naznačí, že po odchodu z úřadu nebude mlčet. Pokud by se jeho nástupce pokusil oslabit základní americké hodnoty, bude bojovat. Například proti pokusům zavést systematickou diskriminaci nebo institucionálně oslabovat právo některých občanů volit. Podobně by jednal, kdyby viděl snahy umlčovat sdělovací prostředky; bude též bojovat proti deportacím mladých lidí, kteří v téhle zemi vyrostli.

Pak už jen řekne, že je vlastencem, který v tuhle zemi věří. Ostatním vzkáže, aby se nevzdávali zodpovědnosti, kterou jako občané sdílíme. Hlavně nepřipustit, aby se do veřejného života vloudil cynismus. Úplně nakonec posluchače ujistí, že to myslí vážně, když tvrdí, že se budoucnosti není třeba bát. „Myslím, že